

УДК 330.35 (447) +336

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Міщук О.В., к.е.н., ст. викладач, УДПУ імені П. Тичини

У цій статті досліджено теоретичні аспекти формування системи фінансового забезпечення економічного зростання, здійснено класифікацію його структурних елементів, визначено та розмежовано сутність джерел, інструментів, форм та методів фінансового забезпечення.

Ключові слова: фінансові ресурси, фінансова політика, фінансова система, фінансове забезпечення, економічне зростання.

ВСТУП

Стратегічною метою трансформації сучасної економічної системи є забезпечення умов розвитку людини, формування нової якості економічних відносин, сталого економічного зростання, що, безперечно, робить актуальною потребу у його фінансовому забезпеченні, отже, й у дослідженні цієї проблеми. Дослідження дії факторів фінансового забезпечення економічного зростання має стати пріоритетом в системі теоретичних досліджень чинників економічного розвитку, причому, на перший план у наукових дослідженнях та в економічній політиці держави виходить розв'язання проблем дефіциту фінансових ресурсів для фінансування інновацій і забезпечення економічного зростання інноваційного типу. Водночас, важливим напрямом дослідження стає також аналіз мотивації суб'єктів господарювання в напрямку інноваційної діяльності та формування інституційних форм фінансового забезпечення економічного зростання в умовах інноваційної економіки.

Теоретичні засади та рекомендації для формування системи фінансового забезпечення економічного зростання розробляли провідні вітчизняні економісти як В. Александрова, В. Гесць, Ю. Зайцев, М. Крупка, С. Онишко, В. Опарін, І. Радіонова, В. Федосов, А. Чухно та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Розробка системи фінансового забезпечення повинна базуватися на теоретичних та практичних рекомендаціях науковців, практиків-економістів щодо вибору оптимальних варіантів та альтернативних джерел забезпечення економічного зростання необхідними ресурсами в умовах інноваційної економіки на засадах партнерства держави і приватного капіталу. Водночас, у теорії і практиці, незважаючи на зростий інтерес науковців до проблеми фінансового забезпечення економічного зростання, переважає фрагментарне висвітлення його окремих аспектів. Метою статті є теоретичне обґрунтування потреби фінансування економічного зростання та дослідження структурних елементів системи фінансового забезпечення економічного зростання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фінансове забезпечення економічного зростання потребує докладного розгляду основних складових, які його формують та, безперечно, знаходиться в площині теорії і практики фінансів. А, відтак, без пояснення змісту матеріальної основи категорії фінансів — фінансових ресурсів, дослідити сутність фінансового забезпечення не можливо.

Фінансові ресурси є матеріальним носієм фінансів будь-якої економічної системи, яка має свої відмінні форми та методи створення і використання фінансових ресурсів. Фінанси з позиції матеріального змісту оцінюються як сукупність економічних відносин, що знаходять своє конкретне вираження у фінансових ресурсах, формою руху яких є фонди [3, с. 4]. Економічний зміст фінансових ресурсів полягає в тому, що вони є частиною ВВП та сумою показників системи національних рахунків — валового прибутку економіки, податків на виробництво, імпорт, з фізичних осіб, відрахувань у державні позабюджетні соціальні фонди, заощаджень домашніх господарств, трансфертів та ін.

Фінансові ресурси — це «централізовані й децентралізовані грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу й перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту та національного доходу і призначені для використання відповідно до завдань соціально-економічного розвитку суспільства та окремих підприємств» [15, с. 17].

Фінансове забезпечення в такому контексті буде визначатися характером розв'язання двох ключових завдань: де і як мобілізувати фінансові ресурси в обсягах, необхідних для забезпечення відповідного рівня економічного зростання; як розподілити вироблений ВВП, щоб максимально сприяти економічному зростанню.

Вирішення цих питань можливе в рамках розвитку фінансової системи держави. Фінансову систему можна визначити як історично сформовану і закріплену діючим законодавством сукупність відносин інститутів та ринків у фінансовій сфері, що забезпечують процес мобілізації і наступного використання ресурсів з метою задоволення відповідних потреб суспільства. Фінансова система України організована за бюджетним типом. На відміну від ринкового типу фінансової системи США, Канади, Великобританії (фінансування здійснюють компанії, здатні здійснити емісію цінних паперів), банківського типу Німеччини, Франції, Японії (ключова роль у фінансуванні належить комерційним банкам), вітчизняна фінансова система передбачає перерозподіл державою через систему бюджетних та позабюджетних фондів найбільшу частину фінансових ресурсів у централізованому порядку.

Ефективна фінансова система сприяє покращенню економічних показників за трьома напрямками. Перший полягає в забезпеченні довгострокового економічного зростання шляхом стимулювання припливу капітальних вкладень. Другий напрям — підвищення якості життя населення. І третій — внесок фінансів у стабілізацію економічної діяльності. Внесок фінансової системи в довгострокове економічне зростання полягає, перш за все, у підвищенні сукупної продуктивності факторів виробництва, а не у збільшенні об'ємів інвестицій. При цьому навіть більш низька норма заощаджень повністю сумісна з високими темпами економічного зростання, якщо вона супроводжується підвищенням ефективності розміщення інвестиційних фондів. Приклад США і ряду інших європейських індустріальних держав переконливо підтверджує цю тезу. Коли національна економіка динамічно розвивається і зростає, робота її фінансової системи мало помітна, а в періоди рецесії недоліки в цьому секторі стають очевидними (практично це спостерігається зараз в Україні) [5, с. 4-8].

При вирішенні вищезгаданих питань мова повинна йти і про закріплення за державою відповідних функцій та визначення фінансових джерел економічного зростання в рамках фінансової політики держави, роль якої у період зміни моделі розвитку значно зростає. Важливим завданням фінансової політики в Україні є нарощування фінансових ресурсів в цілому на основі зростання базових факторів формування ВВП — прибутку, заробітної плати і обсягів податків на виробництво (за виключенням субсидій, пов'язаних із виробництвом) як потенційних джерел фінансових ресурсів та її спрямованість на усунення диспропорцій у розподілі первинних доходів між працею, капіталом і державою. Одним із головних принципів фінансової політики має бути її збалансованість, спрямованість на розширення фінансових ресурсів країни в цілому та бажанні зрушення у їх структурі, направлення на прискорення економічного зростання [16, с. 74-75].

Ефективність фінансової політики за узгодженості дій окремих її напрямів і складових значною мірою залежить і від правильного вибору її типу. При цьому слід виходити із завдань, що вирішуються суспільством, відповідно до яких виділяється один із видів фінансової політики — політика економічного зростання, котра спрямована на досягнення необхідного для країни рівня щорічного збільшення обсягів ВВП (ВНП) з урахуванням її потенціалу та націлена на розширення обсягу фінансових ресурсів, забезпечення їх доступності як за цінами, так і за умовами залучення. Зростання державних видатків, зниження рівня оподаткування та проведення політики «дешевих грошей» є основними способами реалізації цієї політики. Прямий державний вплив на основі бюджетного фінансування економічних потреб визначається рівнем використання державних видатків як стимулу зростання ВВП. Такий вид фінансування відображає приплив додаткових зовнішніх ресурсів для розширення обсягів виробництва підприємства. А збільшення маси внутрішніх фінансових ресурсів підприємств відбуватиметься за рахунок зниження рівня оподаткування [14, с. 39-40].

Проблема теоретичного обґрунтування фінансового забезпечення економічного зростання досить актуальна, особливо що стосується дослідження структури джерел, оптимальних умов формування ресурсів, їх розмірів та набуття ознак довгостроковості використання.

На нашу думку, термін «фінансове забезпечення» означає комплекс заходів по забезпеченню економічного зростання фінансовими ресурсами через методи та форми, способи фінансування. Фінансове забезпечення не функціонує відокремлено від фінансування, яке пов'язано з визначенням необхідної кількості фінансових ресурсів для фінансового забезпечення економічного зростання. Останнє потребує фінансових ресурсів національного господарства, що вилучаються державою. Ці ресурси дозволяють досягати цілей в межах реалізації функцій держави.

Важливим аспектом дослідження є кількісна оцінка розмірів фінансового забезпечення економічного зростання. Вона полягає не тільки у визначенні ВВП, а й у витратах на економічне зростання та соціальні індикатори.

В. Танзі та Л. Шукнехт досліджуючи у індустріально розвинених країнах (1870-1990 рр) фінансування сфер, що певною мірою формують фундамент добробуту населення — соціальну, освітню, природне середовище, правопорядок — зробили висновок, що збільшення видатків у цих сферах не привело до збільшення соціальних індикаторів. На їх думку, збільшення соціальних видатків має високу результативність тільки до певного рівня, оптимальний рівень видатків має бути не вищим за 30% ВВП. Із їхніх досліджень випливає, що соціально-економічне становище країн із «маленькими» розмірами фінансового забезпечення схоже з ситуацією в країнах з «великими» розмірами фінансового забезпечення, в яких воно не набагато краще.

Система фінансового забезпечення вимагає вивчення не тільки методів, форм і способів фінансування економічного зростання, а й основних елементів фінансового механізму (важелів, інструментів). Теоретична концепція фінансового механізму формує основу для вибору напрямів фінансового розвитку та широку сферу їх практичного використання [2, с. 42]. Сукупність фінансових регуляторів, що формують фінансовий механізм дозволяють здійснювати та досягати мети — реалізації економічних інтересів суб'єктів у системі економіки, яка функціонує.

Сучасний розвиток національної економіки на приватно-державних засадах повинен відбуватися за умови поєднання основних факторів виробництва та реалізації інтересів приватних власників, держави, населення шляхом еквівалентного розподілу кінцевого продукту.

Збільшення частки кінцевого продукту для кожного учасника суспільного виробництва — власника вкладеного у процеси економічного розвитку та зростання певного фактору (капіталу, живої праці, ноу-хау, інформації, творчого підприємництва) буде еквівалентно результативній продуктивності і визначатиметься як прояв реалізації економічних інтересів. Без приросту реалізованого економічного інтересу розвиток суспільного виробництва призупиняється [11, с. 12]. В розрізі функцій фінансового механізму необхідно виокремити функцію фінансування тих чи інших процесів, а відтак, головним завданням системи фінансового забезпечення буде фінансування інвестиційних та інноваційних процесів з метою формування та реалізації нової моделі економічного зростання.

Вважаємо, що структурними елементами фінансового забезпечення економічного зростання є джерела, інструменти та форми, методи фінансового забезпечення, кожен із яких виконує свої функції (рис. 1).

Джерела фінансового забезпечення економічного зростання дають можливість диверсифікувати ресурсну базу для зростання та забезпечити поєднання капіталів підприємницького сектору та державних коштів. Пріоритетна роль належить приватному та державному капіталу як джерелам формування фінансових ресурсів для забезпечення економічного зростання. У рамках кожної з цих інституційних форм фінансового забезпечення інноваційної спрямованості економіки можна виокремити види фінансування:

- самофінансування, полягає у проведенні наукових і промислових досліджень, прикладних розробок за рахунок власних коштів, основними джерелами яких є прибуток та амортизаційні відрахування;
- кредитування, що полягає в наданні позик з боку банків та інших кредитних установ на проведення інноваційної діяльності;
- інвестування, сутність якого зводиться до участі коштів інвестора в перспективних наукових дослідженнях, які найчастіше мають прикладний характер [9, с. 23];
- венчурне фінансування — засіб для високодохідного розміщення капіталу в ризикові проекти, ефективний механізм впровадження інновацій;
- державне фінансування інноваційних проектів, яке полягає у виділенні державою грошових ресурсів на пріоритетні для науки даної країни наукові проекти (зазвичай, фундаментального характеру) з бюджету й позабюджетних фондів на безповоротній основі.

Зважаючи на обмеженість джерел фінансування (власні кошти, державний бюджет та кошти замовників) в Україні й недоступність більшості з них для організації науково-технічної сфери через імовірнісний характер очікуваного результату й відсутність задовільної для фінансово-кредитних установ застави, брак належних обсягів власних інвестиційних ресурсів для здійснення проектів технічного переустаткування та реконструкції виробничих потужностей, особливої уваги набуває пошук і використання нових джерел, форм і методів фінансового забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності, а отже, і економічного зростання.

Щодо форм та методів фінансового забезпечення економічного зростання, то це конкретні способи дій, спрямовані на практичне досягнення поставлених завдань економічної політики. В нашому дослідженні — це дії, пов'язані з фінансуванням тих чи інших інноваційних проектів для забезпечення модернізації суб'єктів господарювання та підвищення темпів економічного зростання, забезпечення ефективної соціальної складової. Дія цих методів — на принципах повернення та без відшкодування, самофінансування, боргове та інфляційне, проявляється у створенні та використанні грошових фондів.

Для посилення взаємозв'язку джерел фінансового забезпечення економічного зростання та методів і форм їх прояву, необхідно використовувати інструменти (податки, збори, штрафи, надання пільг, емісія грошей, приватизація, виробництво). Тобто все те, що дозволить сформувати ресурси та їх перерозподілити, сформувати мотиви та стимули для економічного росту. В такому випадку необхідна певна оптимальність, коли витрати будуть дорівнювати вигодам на принципах справедливості та ефективності. Інструменти повинні забезпечувати мобілізацію ресурсів із різних джерел, що в свою чергу розширить можливості фінансування інноваційних проектів та сприятиме безпосередньо економічному зростанню. Отже, проблема оптимізації розподільної і регулятивної функцій фінансового забезпечення економічного зростання, яку виконують фінансові інструменти, потребує вирішення.

Проблема формування джерел фінансового забезпечення економічного зростання є досить складною і знаходиться в площині реалізації основних напрямів розвитку суспільства та інноваційної політики країни. Як зазначає

Рис. 1. Система фінансового забезпечення економічного зростання

академік В.М. Гесць, думку якого поділяємо, для досягнення високих темпів економічного зростання на основі інноваційного потенціалу та формування ефективного фінансового механізму його забезпечення необхідно:

- забезпечити виконання зобов'язань держави та сприяти реформуванню бюджетної системи;
- переглянути доцільність функціонування у режимі збитковості підприємств, які отримують необґрунтовані пільги;
- вирішувати проблеми боргових зобов'язань через формування прозорого конкурентного середовища, що є запорукою зниження процентних ставок та відтворення довіри до банківських заощаджень;
- необхідно державі сформувати систему стимулів і мотивів для мобілізації внутрішніх ресурсів та пошуку вітчизняного інвестора;
- провести амністію капіталів, повернутих з-за кордону, розширити за допомогою системи гарантій і страхування залучення до вітчизняної банківської системи доходів громадян України, які працюють за кордоном;
- використовувати бюджетні інструменти налаштування грошової пропозиції та здійснити перехід держави від формування останньої через купівлю валюти;
- підвищувати довіру населення до банків та формувати механізми залучення заощаджень в економіку [4, с. 29].

Збільшення обсягів фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств як локомотива економічного зростання можна досягти через вирішення ряду проблем становлення інноваційного сектора в Україні, зокрема, комерціалізації інноваційної продукції (доведення інноваційних розробок до практичного використання потребує додаткових коштів на великий проміжок часу); надвисоких ризиків інноваційної діяльності; нецільового та неефективного використання фінансових ресурсів, спрямованих на підтримку інноваційної діяльності (насамперед, державними установами); спекулятивного використання державних пільг (наприклад, венчурними структурами) [13, с. 107].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи все вищевикладене, зазначимо, що фінансове забезпечення економічного зростання потребує розробки механізму удосконалення співіснування інституційних форм для реалізації останнього, наявності спонукальних мотивів для введення інновацій і забезпечення на їх основі якісного рівня економічного зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бінгем Р. Фінансування економічного розвитку / Р. Бінгем, Е. Гилл, С. Валіт. — Львів: Літопис, 2003. — 416 с.
2. Бланк И.А. Управление формированием капитала / И.А. Бланк. — К.: Ника-Центр, 2000. — 512 с.
3. Василик О.Д. Фінансові ресурси держави / О.Д. Василик, К.В.Павлюк // Проблеми фінансово-кредитного регулювання в перехідній економіці: зб. наук. праць; НАН України, Ін-т економіки. — К., 1996. — 109 с.
4. Гесць В. Інновативно-інноваційний шлях розвитку — модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку ХХІ століття. / В. Гесць // Банківська справа. — 2003. — №4. — С. 3-32.
5. Давыдов А.Ю. Американская модель экономического роста: финансовые аспекты / А.Ю. Давыдов // США — Канада: экономика, политика, культура. — 2007. — №6. — С. 3-20.
6. Економіка України: підсумки перетворень та перспективи зростання / [Гесць В.М., Александрова В.П., Барановський О.І. та ін.] — К.: Форт, 2000. — 422 с. — (Ін-т екон. прогнозування НАН України).
7. Зайцев Ю.К. Бюджетна політика, інновації та формування основ соціалізації економіки в Україні / Ю.К. Зайцев, О.В. Буряк // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. — К.: КНЕУ, 2008. — С. 3-18.
8. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М.І. Крупка. — Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка. — 2001. — 608 с.
9. Кузьмін О.Є. Фінансова складова в розвитку й функціонуванні національної інноваційної системи / О.Є. Кузьмін, Т.М. Шотік // Фінанси України. — №5. — 2009. — С. 21-30.
10. Онишко С. Державні фінанси в системі фундаментальних факторів забезпечення нової якості зростання / С. Онишко // Економіст. — 2006. — №11. — С. 28-31.
11. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посібник / В.М.Опарін. — К.: КНЕУ, 1999. — 164 с.
12. Радіонова І.Ф. Економічне зростання за участі державних фінансів / І.Ф. Радіонова // Фінанси України. — 2008. — № 1. — С. 33-46.
13. Товт Т.Й. Особливості фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні / Т.Й. Товт // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — №3. — С. 102-108.
14. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: монографія / Федосов В., Опарін В., Львовичкін С.; за ред. В.Федосова. — К.: КНЕУ, 2002. — 387 с.
15. Фінансова діяльність підприємства: підр. [для студ. вищ. навч. закл.] / Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова К.Я. — [2-ге вид.] — К.: Либідь, 2002. — 384 с.
16. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: в 3 т. / [ред. Даниленко А.І.]. — Т.1: Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. — К.: Фенікс, 2008. — 468 с.
17. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А.А. Чухно. — Вид-во «Логос». — 631 с.
18. Tanzi V. Reconsidering the Fiscal Role of Government: The International Perspective / V. Tanzi, L. Schuknecht // American Economic Review. — Papers and Proceedings. — 1997. — Vol. 87 (May). — P. 164-168.